

ΜΝΗΜΕΣ ΑΠΟ ΤΑ ΚΑΤΕΧΟΜΕΝΑ

Έθιμα της Λαμπρής που εγίνοντο στη Χρυσίδα της Κυθρέας

από το Χριστόδουλο Πέτσα

Η Χρυσίδα βρίσκεται στα Ν. Ανατολικά της Κυθρέας και αποτελούσε τελείως ξεχωριστή κοινότητα με δικό της Κοινotάρχη και Κοινοτικό Συμβούλιο, με μονοδιδάσκαλο δημοτικό σχολείο, με ξεχωριστή εκκλησία του Τιμίου Σταυρού, που λειτουργούσε σ' όλες τις Κυριακές και γιορτές με τελευταίο ιερέα τον Παπα Ανδρέα Κωνσταντίνου που υπήρξε εφημέριος για μια πεντηκονταετία σ' αυτή την εκκλησία. Παρ' όλη την αυτοτέλεια της σαν κοινότητα είχε περιληφθεί στα δημοτικά όρια Κυθρέας από τον καιρό της ίδρυσης του δημαρχείου της Κωμόπολης στο 1915 και λογαριάζετο σαν ενοριακός κλήρος της Κοινότητας Κυθρέας.

Το σχολείο της ένα δίχωρο δωμάτιο με τη γνωστή καμάρα στο μέσο για ασφαλέστερη συγκράτηση της στέγης, στο πέρασμα των χρόνων έδωσε μια σειρά παλιών προσοντούχων δασκάλων που διεκρίθησαν πραγματικά ανάμεσα στην χορεία εκείνη της παλιάς φάλαγγας των δασκάλων. Μερικοί απ' αυτούς ήταν: Ελένη Χρίστου (διευθύντρια για 25 χρόνια του Ανωτέρου Παρθενγωγείου Φανερωμένης στη Λευκωσία) Στυλιανός Ιερωνυμίδης, Γεώργιος Χρίστου, Χρίστος Ανδρεάδης, Γεώργιος Χριστοδούλου, Γεωργιάδης, (διευθυντής Β') Στυλιανός Αθανασιάδης (επιθεωρητής Δημοτικών Σχολείων), Μιχάλης Ανδρόνικος (επιθεωρητής Δημοτικών Σχολείων) Χρυσταλλίνη Γεωργιάδη, Παναγιώτα Γεωργίου, Ευγένιος Ανδρόνικος, Χρίστος Τσιγώνης, Αθανάσης Πέτσας (Διευθυντής Α'), Χριστόδουλος Πέτσας (Διευθυντής Α').

Σ' αυτή λοιπό την κοινότητα με τους λίγους κατοίκους της που δεν υπερέβαιναν τους 250, εγίνοντο τέτοια έθιμα στις γιορτές της Αγίας εβδομάδας και της Ανάστασης του Κυρίου που ξεχωρίζαν από τα

έθιμα όχι μονάχα της κωμόπολης της Κυθρέας, αλλά και εκείνων που γίνονταν στα πλησιόχωρα χωριά της περιοχής. Οι λίγοι τούτοι κάτοικοι της Κυθρέας είχαν τις ρίζες τους σε καμμιά δεκαριά περίπου οικογένειες και ήσαν τόσο στενά συνδεδεμένοι μεταξύ τους που κυριαρχούσε πάντα το συγγενικό στοιχείο και η ζωή τους ήταν απλή και απέριπτη, συνενωμένοι πάντοτε και στις χαρές και στις λύπες, με χαρακτηριστική συνεργασία στις διάφορες εργασίες και ασχολίες τους. Εκεί όμως που υπήρχε ανώτερος δεσμός συνένωσης και συνεργασίας ήταν ο θρησκευτικός τομέας, γιατί είχαν βαθειά ριζωμένη στην ψυχή τους την αθάνατη μας Χριστιανική πίστη. Από θρησκευτικό λοιπόν ζήλον εμπνεόμενοι οι πρόγονοί μας Χρυσιδιώτες δημιούργησαν τα θρησκευτικά έθιμα της Μεγάλης Εβδομάδος που διαιωνίζονταν από τη μια γενιά στην άλλη ατόφια και ακέραια για να φθάσουν μέχρι την αποφράδα εκείνη μέρα της 20ης Ιουλίου 1974, μέρα Τετάρτη ότε έφθασε μανιασμένο το ποτάμι της καταστροφής, η Β' εισβολή του Αττίλα στην Κύπρο μας για να ξερριζώσει από τα προγονικά χώματα τους φιλήσυχους και εργατικούς κατοίκους της Κωμόπολης μας μαζί μ' όλους τους κατοίκους του κατειλημμένου τμήματος της βόρειας Κύπρου μας και να τους οδηγήσει στην πικρή προσφυγιά. Αξέχαστη παραμένει η αυγή της Τετάρτης ότε τα τούρκικα αεροπλάνα άρχισαν ανηλεή βομβαρδισμό στην Κωμόπολη μας και ξεσήκωναν τον κόσμο, που τρομοκρατημένος εγκατέλιπε τα πάντα για να πέσουν σπίτια, οικοκυριά και παντός είδους κινητές περιουσίες στην κυριότητα του Τούρκου εισβολέα. Ξανάζησαν πραγματικά οι αρπαγές και λεηλασίες, οι δηλώσεις και ερημώσεις της γηραιάς Οθωμανικής Αυτοκρα-

τορίας, που απ' όπου περνούσε ο Τούρκος κατακτητής χαλούσε κυριολεκτικά ο κόσμος.

Τα θρησκευτικά έθιμα στη Χρυσίδα άρχιζαν από το Σάββατο του Λαζάρου, μέρα που ο Άγιος Λάζαρος αναστήθηκε από τον Κύριο από μέσα στο μνήμα, όπου ήταν θαμμένος πριν τέσσερις μέρες. Είναι γνωστό πως ο Χριστός διατηρούσε στενές φιλικές σχέσεις με το Λάζαρο και πάντοτε κατέληγε και φιλοξενείτο στο σπίτι του στη Βηθανία. Οι αδελφές δε του Λαζάρου Μάρθα και Μαρία το θεωρούσαν ιδιαίτερη τιμή να φιλοξενούν το Μεγάλο Διδάσκαλο και ν' ακούουν μ' ενδιαφέρο τα διδάγματά του.

Το πρωί του Σαββάτου μετά την απόλυση της ακολουθίας της γιορτής στην εκκλησία του Τιμίου Σταυρού, ο ιερέας Παπανδρέας ξεκινούσε με μια ομάδα παιδιών του Δημοτικού Σχολείου και γύριζε από σπίτι σε σπίτι κι έλεγε με την ηχηρή φωνή του το τραγούδι του Λαζάρου βοηθούμενος και από τα παιδιά που το συνόδευαν και ήταν γνώστες της όλης ποιητικής εξιστόρησης. Όλες οι σπιτονοικοκυρές υπεδέχονταν το σεβάσμιο ιερέα με ευγένεια και καλοσύνη και το φιλοξενούσαν έτσι στα πεταχτά με καφέ, γλυκό και άλλα και πριν φύγει με τη συνοδεία του τον πλήρωναν για τον κόπο του σε είδος, αυγά, αναράδες, χαλούμια ή χρήματα, έτσι που φεύγοντας ο λειτουργός του Υψίστου άφηνε τις ευλογίες της εκκλησίας σε κάθε σπίτι.

Παράλληλα με την εξόρμηση τούτη του ιερέα, ξεκινούσαν και άλλες ομάδες παιδιών από ανώτερες τάξεις του δημοτικού και του γυμνασίου και περιέρχονταν κι αυτές όλα τα σπίτια και έλεγε καθεμιά και το δικό της τραγούδι της Ανάστασης του Λαζάρου, γιατί καθεμιά είχε τη δική της παραλλαγή όπως την είχε εμπνευστεί κάθε κύριος λαϊκός ποιητής (ποιητάρης). Κάθε

ομάδα μάλιστα κρατούσε και μια θάγια φωνικιάς πλαισιωμένη με πολύχρωμα λουλούδια που τα είχαν πλέξει τα ίδια τα παιδιά με ασύγκριτη μαεστρία και με ιδιαίτερο γούστο έτσι που να εντυπωσιάζει σ' όλους που την αντίκρυζαν. Μάλιστα τα παιδιά ακολουθούσαν και τούτο το σκηνικό στη διάρκεια της απαγγελίας του τραγουδιού. Όταν το παιδί της ομάδας άρχιζε την απαγγελία ένα άλλο παιδί, που είχε ορισθεί προηγουμένως, έπεφτε κατάχαμα προσποιούμενο το νεκρό Λάζαρο. Το παιδί που κρατούσε τη στολισμένη θάγια την τοποθετούσε στο υποτιθέμενο νεκρό παιδί και όταν το παιδί που απαγγελε έφθανε στο στίχο «Λάζαρε δεύρο έξελθε» χρησιμοποιώντας την προσταγή του Χριστού στο νεκρό Λάζαρο, τότε το παιδί με τη θάγια επάνω του σηκωνόταν για να παραστήσει εποπτικά τον γειρόμενο Λάζαρο.

Η ομάδα των παιδιών στο τέλος της ποιητικής διήγησης εισέπραττε για τον κόπο της από κάθε σπίτι τα ίδια περίπου είδη που εισέπραττε ο ιερέας, αυγά, αναράδες, χαλούμια ή χρήματα ίσης αξίας με τα είδη που θα παρέλειπαν να προσφέρουν, αλλά πάντοτε σε χαμηλότερο αριθμό από εκείνο που πρόσφεραν στον ιερέα. Επικρατούσε δε το έθιμο να δέχονται όλες τις ομάδες των παιδιών που επισκέπτονταν το σπίτι και σε καμιά περίπτωση αρνούσαν να δεχθούν τα παιδιά. Το θεωρούσαν αντιθρησκευτικό έθιμο να αρνηθούν έστω και σε μια ομάδα παιδιών να φύγει από το σπίτι τους χωρίς να εκπληρώσει το σκοπό της επίσκεψης.

Μια παραλλαγή της ποιητικής απαγγελίας της αναστάσεως του Λαζάρου είναι η πιο κάτω που μου την υπαγόρευσε ο κ. Γεώργιος Λουκαϊδης από την Κυθρέα ετών 82. Την είχε μάθει όπως μου είπε από τον πατέρα του, που από μικρός συνήθιζε να λέγει το Λάζαρο:

Έαρ ημίν επέφανε τοις πάσι το μνημείο
 και του Λαζάρου έγερση ξένο φρικτό σημείο.
 Αρχόντες καλημέρα σας, καλή γιορτή επάνω σας.
 Ήλθαν τα θάγια ήρθαι και του Λαζάρου έγερση
 να πάρετε υπομονή να εξηγηθώ Λαζάρου τη διήγηση,
 το πρώτο πού ευρέθηκε και ύστερα τι έγινε.
 Χριστός επεριπάτησε εις τα Ιεροσόλυμα
 και τα λοιπά περίχωρα και θαύματα εποίησε

μεγάλα και παράδοξα, κουτσούς, λεπρούς
 εγιάτρεψε και παραλύτους ένιψε με θεική του
 δύναμη. Κι έδειξε την αλήθεια πως είναι τέλειος θεός.
 Ο Λάζαρος κατήγето από τη Βηθανία,
 είχε και δυο αδελφές τη Μάρθα και Μαρία.
 Μάρθα, Μαρία ως ήκουσαν πως ο Δεσπότης
 ο Χριστός στη Βηθανία έφθασε, ετρέξαν και θρηνούσασι
 τους πόδας του φιλήσανε και η Μαρία λέγει του:
 «Κύριε και Διδάσκαλε και Δέσποτα Πανάγαθε,
 ο φίλος σου ο Λάζαρος ημέρας έχει τέσσερις σήμερα
 εν τω μνήματι και αν ευρίσκεσο εδώ, βεβαίως δεν θα 'πέθανε
 — Έχετε πίστη στο Θεό και ο πιστεύων εις εμέ και αν
 αποθάνει ζήσεται. Μόνο πηγαίνετε μπροστά,
 δείξετε μου τον τάφο του,
 τάχα πως δεν ήξευρε ο πλάστης μου και Κύριος.
 Εδείξαν του τον παρευθύς και στάθηκε ο Κύριος
 που πάνωθε του μνήματος και δάκρυσε ως
 άνθρωπος και σαν Θεός εφώνηξε:
 «Λάζαρο, δεύρο έξελθε ταχέως εκ του μνήματος.
 'Αφησ τον 'Αδη τον πικρό, την φυλακή την σκοτεινή
 και των οδόντων ο τριγμός».
 Ο 'Αδης δε ως ήκουσε βαρέως αναστέναξε.
 Λαός πολλές ευρέθηκε εις του Λαζάρου την αυλή
 τιμώντας τη φιλία του και τη φιλοξενία του.
 Αρχιερείς το ήκουσαν και οι νομοδιδάσκαλοι
 και το λοιπό συμβούλιο, των Ιουδαίων ο λαός,
 συνέδριο εκάμασι ίνα σταυρώσουν το Χριστό
 συνάμα και το Λάζαρο και να τους θανατώσουσι.
 Ο Λάζαρος το ήκουσε και παρευθύς εκρύθηκε
 εις του Ιάφα έφθασε και πλοίο γαρ ενεύρηκε
 και στην Κύπρο όπου έφθασε στη Λάρνακα την πόλη
 την ονομαστή σταφύλιο εζήτησε να βρέξει το στομάχι
 του, τη φλόγα της καρδιάς του, κι εκείνοι οι κακόμοιροι
 δυστυχισμένοι και πτωχοί, ενόμισαν εν άνθρωπος αμαρτωλός
 ωσαν αυτοί. Παρευθύς τα καταράσθηκε και αλυκή τα έκαμε
 που στέκει έως σήμερα.
 Μετά καιρό γαρ ήλθασι στην Κύπρο οι Απόστολοι
 τη θεόπνευστη πίστη να κηρύξουσι και τις αλήθειες
 όλες να σκορπίσουσι και τον χειροτόνησαν αρχιερέα
 του λαού και Κιτίου τον ονόμασαν, και εκκλησίαν
 ξακουστή στο όνομα του έκτισαν που στέκει έως σήμερα.
 Χρόνους πολλούς να ζήσετε κι εσείς και τα παιδιά σας
 κι ο Μιχαήλ Αρχάγγελος κι ο 'Αγιος ο Λάζαρος
 δεξιά κι αριστερά σας.

Μια άλλη παραλλαγή της ποιητικής απαγγελίας της αναστάσεως του λαζάρου είναι και η πιο κάτω που μου την είχε στείλει πρόσφατα ο Κώστας Χαχαρία Γιαννό από την Αθήνα όπου είναι εγκατεστημένος. Έχει τελειώσει μηχανολόγος - ηλεκτρολόγος το Μετσόβιο Πολυτεχνείο και εργάζεται στο γυμνάσιο Ζωγράφου σαν βοηθός

διευθυντής. Ο Κώστας γεννήθηκε στη Χρυσίδα και είναι σήμερα 34 χρόνων. Από μικρό παιδί είχε ιδιαίτερη κλίση στα θρησκευτικά. Συνήθιζε ανελλιπώς να εκκλησιάζεται κάθε Κυριακή και μάλιστα βοηθούσε στη λειτουργία κάθε Κυριακή και γιορτή τόσο τον ιερέα όσο και τους ψάλτες της εκκλησίας του Τιμίου Σταυρού Χρυσίδας.

δας. Συνήθιζε ακόμη να συνοδεύει τον ιερέα Παπανδρέα στην εξόρμηση του που περιήρχετο την κοινότητα της Χρυσίδας κι έλεγε όπως ανέφερα προηγουμένως το τραούδι της αναστάσεως του Λαζάρου. Πιθανώς η παραλλαγή τούτη που μου

έστειλε να είναι η ίδια μ' εκείνη που έλεγε ο μακαριστής ιερέας την οποία καλώς ήξερε και την οποία κατέγραψε όπως υποθέτω και μου έστειλε.

Ακολουθεί η ποιητική εξιστόρηση αυτούσια όπως την έγραψε ο ίδιος.

Ο Λάζαρος

Ἄρχοντες καλημέρα σας, Χριστιανοί Ορθόδοξοι,
καλή ημέρα εις εσάς και εορτή χαρμόσυνος,
χαρείτε και ευφράνθητε περικαλῶ σας σήμερα,
ν' ακούσετε μετά χαράς και μετ' αγαλλιᾶσεως
Λαζάρου την διήγησιν, πως ο Χριστός, αληθινῶς,
με θεϊκό του πρόσταγμα, τον Λάζαρον ἀνέστησε.
Λοιπόν, αὐτός ο Λάζαρος, υπήρξεν ἐκ τῆς πόλεως
τῆς Βηθανίας τῆς λαμπράς, εἶχεν και δυο ἀδελφάς
Μάρθαν και τὴν Μαρίαν. Μάρθα, Μαρία το ἤκουσαν,
πως ἔρχεται ο Ἰησοῦς και ἔτρεξαν μετὰ σπουδῆς,
να τον προὔπαντήσουσιν. Με κλάματα με δάκρυα,
λέγουσιν με παράπονα. Κύριε και διδάσκαλε και
Δέσποτα Πανάγαθε, ο φίλος σου ο Λάζαρος και
ἀδελφός ἡμῶν, ἡμέρας ἔχει τέσσερεις σήμερον
που ἀπόθανεν, κι ὅμως αν θέλεις, Κύριε, εύκολα
ἀναστήνεις τον. Ὅμως υπάγετε εμπρός, δείξετέ
μου το μνῆμα του. Κι ευθύς ἐπήγασιν εμπρός
και εδείξαν του το μνῆμαν του. Και ἐστάθηκεν
ο Κύριος ἐπάνωθεν του μνήματος
και δάκρυσεν ως ἄνθρωπος και ως Θεός
αληθινός τον Λάζαρον ἐφώνασεν. Λάζαρε,
δεῦρο, ἐξελθε ταχέως ἐκ του μνήματος.
Κι ευθύς, ἐξήλθε Λάζαρος, ἐξω λαζαρωμένος.
Κι ὅσοι ευρέθησαν παρών, ὅλοι ἐδόξαζαν Θεόν
και τον προὔπαντήσανε, μετὰ θαῖων ἐλαιῶν.
Οι δε λοιποὶ Ἀρχιερεῖς, Εβραῖοι και παράνομοι,
ἐσυμβουλευτήθηκαν κρυφά, για να τον ἰσραυρώσουσιν,
ἐκείνον και τον Λάζαρον. Ο Λάζαρος το
ἐμαθεν, κρυφίως ἀνεχώρησε και στην
Ἰάφα ἐφτασεν. Πλοιάριον γαρ εύρηκεν και
ἀράξεν ἐν ταις Ἀλυκαῖς, εις χώραν παν-
επέυφημον, τῆς Κύπρου τῆς ἐξακουστής,
Λάρναξ ὀνομαζόμενην. Και το ὠμόφορον
αυτοῦ, ἡ Παναγία το ἐρραψεν με τ' Ἁγία
τῆς χέρια. Εἰς το Ἅγιόν του ὄνομα, τριάντα χρόνους ἐζήσε
ποτέ του δεν ἐγέλασεν, διότι εἶδεν φανερά τον
Ἅδην τον πικρότατον, τον ποταμόν τον πύρινον,
ἀνθρώπους τους ἀμαρτωλούς, που ἦταν μέσ' τῆν
κόλασιν και κλαῖασιν οἱ ἄθλιοι, χωρὶς
καμίαν ἀνεσιν. Κάμνω το τέλος το λοιπόν,
κάμνω το τέλος σύντομον, να σας φυλάττει
ο Χριστός κι ο Ἅγιος ο Λάζαρος ἀπό
συνάντημα κακόν. Χρόνους πολλούς να

ζήσετε κι εσείς και τα παιδιά σας
κι η Παναγία κι ο Χριστός κι ο Άγιος
ο Λάζαρος, νάναι βοήθειά σας.

Μετά το Σάββατο του Λαζάρου ήταν η Κυριακή των Βαΐων ή Κυριακή της ελιάς, όπως την αποκαλούσε ο λαός. Μεγάλη γιορτή της Χριστιανοσύνης. Γιορτάζουμε τη θριαμβευτική υποδοχή του Κυρίου στα Ιεροσόλυμα, που επεφύλαξε σ' Αυτό σύσσωμος ο Εβραϊκός λαός, με βία ελιάς και φοινικιάς, τον υποδέχονται με το «Ωσανά τω Υιώ Δαβίδ, ευλογημένος ο ερχόμενος εν ονόματι Κυρίου» μα το άστατο του λαού θα φανεί σε λίγες μέρες με το «Άρον, άρον σταύρωσιν Αυτόν». Κι εμείς σήμερα με τα κλαδιά της ελιάς που παίρνουμε στην εκκλησία τούτη την Κυριακή, οκτώ μέρες ακριβώς πριν από το Πάσχα, θέλουμε να γιορτάσουμε και ν' αναμνησθούμε το μεγάλο τούτο γεγονός της εξαιρετικής προϋπάντησης, γιατί την προηγούμενη μέρα είχε αναστήσει το Λάζαρο που θάφτηκε πριν τέσσερις μέρες. Ήταν το θαύμα τούτο του Κυρίου υπέρτερο από τα άλλα, γι' αυτό και ο κόσμος των Εβραίων αναγνώρισε τη θεϊκή του δύναμη και του έκαμε τέτοια μεγαλειώδη υποδοχή.

Η ελιά που παίρνουμε στην εκκλησία παραμένει 40 μέρες μέχρι τη γιορτή της Ανάληψης του Χριστού. Κατόπι μεταφέρεται στο σπίτι λουβούνται τα φύλλα της και μ' αυτά καπνίζουμε καθημερινά πρώτα το Θεό, κατόπι τις άγιες εικόνες του σπιτιού και ύστερα όλους τους σπιτικούς. Με το κάπνισμα της αγιασμένης ελιάς αποτρέπεται κάθε κακό από το σπίτι, γιατί ήταν λειτουργημένη τη μέρα των Βαΐων και ευλογημένη από την εκκλησία, με τις θείες λειτουργίες της Αναστάσεως και της Κυριακής επί 40 μέρες.

Στο τέλος της λειτουργίας της Κυριακής των Βαΐων εγένετο λιτανεία με τους πιστούς να κρατούν καθένας τη δέσμη της ελιάς και τον γιορτάρη να περιφέρει την εικόνα της εισόδου του Χριστού στα Ιεροσόλυμα και να καταλήγει στη δυτική είσοδο της εκκλησίας όπου υπήρχε τετράγωνη ευθυγραμμισμένη μεγάλη πέτρα όπου ο ιερέας ανέβαινε κι αναγίνωσκε τη σχετική ευαγγελική περικοπή. Την ώρα που έφθανε ο ιερέας στο μέρος «... έκοπταν

κλάδους ελιάς και έστρωναν να περάσει ο Χριστός» όλοι έκοπταν φύλλα και κλαδιά ελιάς τα έσυραν στη γη για ν' αναπαραστήσουν την υποδοχή των Εβραίων.

Αρχίζει από τον εσπερινό της Κυριακής, η Αγία και Μεγάλη Εβδομάδα με τη παρουσία του νυμφίου και στη διάρκεια της εκτυλίσσεται το Θείο δράμα των παθών του Κυρίου που η κακία κι η αχαριστία των Εβραίων οδήγησε το Μέγα Διδάσκαλο και Ευεργέτη της οικουμένης στο φρικτό Γολγοθά αφού δέχθηκε τους εμπαιγμούς, τα ραπίσματα, τις φραγγελώσεις, το ακάνθινο στεφάνι, για να καταλήξει στο μαρτυρικό θάνατο της σταύρωσης σαν να 'ταν ο χειρότερος κακούργος. Όλα τα υπέμεινε αγόνγυστα ο Κύριος και με παραδειγματική υπομονή και σαν ανεξίκακος άνθρωπος παρακαλούσε τον Πατέρα να συγχωρήσει τους βασανιστές και σταυρωτές του για να εγκαταλείψει στην ανθρωπότητα, παράδειγμα ανεξίκακίας και αγάπης που να επεκτείνεται και στους εχθρούς μας. Εκτυλίσσεται κάθε χρόνο το θείο δράμα για να ενθυμούμεθα την άπειρη αγάπη του, τη συγχώρεση που δίδει και την μακροθυμία του.

Στις άγιες τούτες μέρες της ανάμνησης των παθών του Κυρίου η εκκλησία του Τιμίου Σταυρού ήταν κατάμεστη από κόσμο και έφθανε στο σημείο να μη μένει ούτε ένα άτομο από τους κατοίκους της κοινότητας που να μη είναι παρών στις κατανυκτικές τούτες ιερές τελετές. Μα δεν ήταν μόνη η εκκλησία της Χρυσίδας που συγκέντρωνε όλον τον κόσμο της κοινότητας. Και στις υπόλοιπες ενορίες της Κυθρέας η ίδια κοσμοσυρροή εγένετο όχι μονάχα τις Άγιες τούτες μέρες, αλλά και όλες τις Κυριακές και γιορτές παρατηρείτο το ίδιο φαινόμενο. Έχω εργασθεί και στα δυο σχολεία της Κυθρέας σε δυο περιόδους για μια τετραετία στο σχολείο της Χαρδακιώτισσας 1955-59 και για μια επταετία στο σχολείο του Αγίου Ανδρονίκου (1967-1974). Και στη μια θητεία μου και στην άλλη εκκλησιαζόμουν εναλλάξ σ' όλες τις εκκλησίες της Κυθρέας και πραγματικά με εντυπωσίαζε

σε καθεμιά το πυκνό τους εκκλησίασμα. Διεπίστωσα πως ολόκληρο το κοινό της Κυθρέας είχε ιδιαίτερη προσήλωση στα θεία και θεωρούσε το κάλεσμα του ήχου της καμπάνας τιμητική πρόσκληση στη θεία λειτουργία και μεγάλη παράλειψη να μη δώσει την παρουσία του στη θεία μυσταγωγία.

Στη λήξη των ιερών τούτων ακολουθιών της Μεγάλης Εβδομάδας ομάδες παιδιών ιδίως τα μεγάλα του Γυμνασίου άρχιζαν εξορμήσεις στα πλησίον της κοινότητας χωράφια και περιβόλια και μάζευαν ξύλα, ξηρούς κλώνους ελιών, ολόκληρες συκαμιές, ελιές που τα προόριζαν για τη Λαμπρατζιά της Κυριακής της Ανάστασης του Κυρίου. Τα μετέφεραν κάμποσο κρυφά και τα στοίβαζαν σε παράμερο μέρος της αυλής για να μη γίνουν αντιληπτοί από κανένα. Για την μεταφορά τους ενθυμούμαι το Γιώρκο του Τταζέτικου που έβαλλε το αξόνι της καρέττας (βωδάμαξο) του Αντώνη Ταλιαδώρου (ήταν εκεί κοντά στην εκκλησία η καρέττα) στους ώμους έμπηγε το προπάλουκο (ένα στρογγυλό γερό ξύλο) σε μια από της τρύπες του αξονιού και τραβούσε τη καρέττα με μεγάλη άνεση. Ήταν αρκετά χειροδύναμος με ραχοκοκκαλιά ανθεκτική και ήταν ξακουστός για την εξαιρετική του δύναμη που ήταν πραγματικά υπεράνθρωπη. Την καρέττα την χρησιμοποιούσαν για μεταφορά των ξερών ξύλων, των κλώνων και των ολόσωστων ελιών, συκαμιών και αθκιών που μάζευαν οι πιο πάνω ομάδες. Ζευγμένος πάλι στην καρέτταν ο Γιώρκος ήταν ανθρωπίνως αδύνατο να σύρει την καρέτταν γεμάτη κορμούς δέντρων μόνος του γι' αυτό το βοηθούσαν κι άλλοι στην τροχιοδρόμηση της καρέττας σπρώχνοντας την από το πσιινό μέρος προς τα εμπρός. Συνέβαινε πολλές φορές η διαδρομή που έκαμναν να υπερβαίνει τα 1-2 μίλια. Στο έργο τούτο για μάζεμα και μεταφοράν ξύλων για τη λαμπρατζιά υποβοηθούσαν με μεγάλη προθυμία ο Αντρέας Ζαμπακίδης(Ουστάς), Χρίστος Αρτεμίου, Ανδρέας Ταλιαδώρος, Αντώνης και Αθανάσης Ταλιαδώρος (πατέρας και γιος), Γιαννακός Νικολάτζη Φασουλάς, Γιαννακός Παυλή Καμπούρης, Ζαχαρίας Κωνσταντίνο, (Σιντζέρη) και άλλοι.

Μάζευαν μεγάλες ποσότητες ξύλων για την λαμπρατζιάν. Εννοείτε πως την επο-

μένη που εγίνετο αντιληπτή από τους ιδιοκτήτες η αποκοπή και εκρίζωση των δέντρων των έστρεφον τα πυρά των ενάντια στις ομάδες εκείνες που δρούσαν κατα την νύκτα της αποκοπής ή της εκρίζωσης των δένδρων τους. Αυτοί όμως ατάραχοι δέχονταν τους θυμούς, και τις επιθέσεις με υπέρμετρη υπομονή και με τη σκέψη πως έπρεπε να κρατήσουν το παλιό τούτο έθιμο της λαμπρατζιάς και με τη σειρά τους να το παραδώσουν στους απογόνους.

Τη νύκτα της Αγίας Πέμπτης εγίνετο η Ανάγνωση των 12 ευαγγελίων που εξιστορούσαν με κάθε λεπτομέρεια την προδοσία του Ιούδα τη σύλληψη του Κυρίου από τους στρατιώτες την παρουσίαση στους αρχιερείς, Άννα και Καϊάφα και στον Πόντιο Πιλάτο για επικύρωση της καταδίκης από το Ρωμαίο αντιπρόσωπο του Καίσαρα. Τη νύκτα τούτη συνηθίζετο να παίρνουν κάθε οικογένεια την ποτίλια του νερού που θα εγίνετο αγιασμός με την ακολουθιαν των 12 ευαγγελίων. Τον αγιασμό τούτο χρησίμευαν για το ράντισμα του σπιτιού που έδωχνε τα κακά στοιχεία που πιθανό να ελλόχευαν στο σπίτι. Χρησιμοποιείτο ακόμα για ράντισμα των εσοδειών για να χαρίσει μ' αυτό τις ευλογίες της η εκκλησία.

Σεμνή τελετή εγίνετο ακόμη και το βράδυ της Παρασκευής που εγένετο η τελετή του επιταφίου και εψάλλοντο τα εγκώμια και των τριών στάσεων. Ενωρίς από το πρωί της Παρασκευής κοπέλες της Χρυσίδας συγκεντρώνοντο στην εκκλησίαν και χωρίζονταν σε ομάδες. Μια ομάδα ξεκινούσε για μάζεμα λουλουδιών από τα σπία, άλλη ομάδα ασχολείτο με τον καθαρισμό της εκκλησίας σκούπισμα και ξεσκόνισμα των επίπλων και σκευών και όλων των εικόνων, άλλη ομάδα ασχολείτο κατόπιν με το σφογγάρισμα του δαπέδου της εκκλησίας. Τελικά οι ομάδες συνεργάζονταν για το στόλισμα του επιταφίου και αμιλλώνταν να παρουσιάσουν ένα στόλισμα με συνδυασμό χρωμάτων των λουλουδιών που να εναρμονίζεται πληρέστατα με τον ενταφιασμό του Σωτήρος. Τα κορίτσια ακόμη έραναν τον τάφον όπως οι μυροφόρες που εναπέθεσαν τα μύρα τους στον τάφο. Έψαλλε ακόμη ομάδα νεανίδων την Γ' στάση των εγκωμίων. Την νύκτα του επιτα-

φίου στα εγκώμια βοηθούσαν εκτός από τους ψάλτες και τον ιερέα ο Γεώργιος Σταυράκης, ο Κωστάκης Ζαχαρία Γιαννό και ο Γεώργιος Ζαχαρία Κωνσταντίνου (Σιντζιέρη).

Οι γυναίκες που βοηθούσαν στο στόλισμα του επιταφίου ήταν η Έλλη Ζαμπακίδου (Ουστά), Ρίτσα Ροδούλη, Λούλα Αντ. Ταλιαδώρου, Χρυσταλλένη και Μηλίτσα Αχιλλέα Αργυρίδου, Τασούλα Καλλή και άλλες. Μετά τα εγκώμια και το προσκύνημα του επιταφίου εγίνετο η περιφορά του στον περίβολο της εκκλησίας που κατέληγε στην Αγία Τράπεζα όπου ακολουθούσε ο ενταφιασμός με το σχετικό ευαγγέλιο που έλεγε ο ιερέας.

Στο τέλος της ακολουθίας όλο το εκκλησίασμα συγκεντρώνετο στο νότιο μέρος της εκκλησίας στον ηλιακό για ν' ακούσει το θρήνο της Παναγίας ή όπως τον αποκαλούσε ο λαός το τραγούδι της σαντάφκιασης.

Το θρήνο της Παναγίας αρχικά τον απαγγελλε με τη θρηνώδη και πολύ συγκινητική

του φωνή ο Μιχαήλης του Σίμου. Ήταν κάτοικος της πριοχής Σεραγίου στην Κυθρέα, αλλά εκκλησιαζόταν τακτικά στην εκκλησία του Τιμίου Σταυρού, στη Χρυσίδα, γιατί στα βορεινά κρασπεδά της κοινότητας διατηρούσε υπολογίσιμο κτήμα μονοκόμματο κάπου 12-15 σκάλες που τελευταία είχε δεντροφυτέψει και τρία από τα παιδιά του εκτίσαν σ' αυτό σπίτια και έγιναν μόνιμοι κάτοικοι Χρυσίδας.

Πολύ ωραία επίσης απαγγελλε τούτο ο Χρίστος Τταζέτικος και μετά η αδελφή του Μηλού Τταζέτικου που ήταν η τελευταία στη σειρά μέχρι στην Β' εισβολή των Τούρκων. Τη Μηλού την υποβοηθούσε η Κυριακού Γιαγκου, σύζυγος του Χρίστου Πηγιώτη από τη Βώνη. Λεπτή φωνή και εξαιρετη στο συγκινητικό τόνο της φωνής έφθανε στο σημείο η Μηλού να συγκινεί τόσο το ακροατήριο που πολλές γυναίκες δάκρυζαν για το μαρτύριο της Παναγίας, που έβλεπε το γιο της να μαρτυρά και να τελειούται στα άνομα χέρια των αδίστακτων Εβραίων.

Ο Θρήνος της Παναγίας

Άδε μαντάτο σκοτεινό και μέρα λυπημένη
που ήλθε σήμερα σ' εμέ την πολυπικραμένη
επιάσαν τον υιούλλη μου κι εμειν' ορφανεμένη.
Αρχόντες αγροικήσατε οσ' είστε συναγμένοι
να σας ειπώ μίαν γραφή την έχω συνθεμένην.
Ακούσατε με προσοχή αγίας ιστορίας,
τα πάθη του Κυρίου μας, θρήνον της Παναγίας.
Και πρώτον πώς εστάθηκε και πώς εμελετήθη
πώς επροδόθη ο Χριστός και πώς εκατακρίθη.
Πρώτον εσυμβουλευθήκαν οι άνομοι Εβραίοι
οι Γραμματείς και οι σοφοί αυτοί οι Φαρισαίοι.
Κατά Χριστού εφρύσαξαν κενά εμελετήσαν
για να σταυρώσουν το Χριστό την γνώμη των εστήσαν.
Όποιος προδώσει το Χριστό αργύρια να τάξουν
κι όσοι γυρεύουν το Χριστό να παν να τον αρπάξουν.
Από τους μαθητάδες του εστάθη η αιτία
και επροδώσαν το Χριστό για την φιλαργυρία.
Ιούδας τον επρόδωσε καθώς είναι γραμμένο
και επληρώθη το ρηθέν το πάλοι γεγραμμένο.
Τρέχει ο τρισκατάρατος και πάει στους Εβραίους
και λέγει τους μίαν αφορμήν αυτούς τους Φαρισαίους.
Τι έχετε να δώσετε για να σας βεβαιώσω
εκείνο που γυρεύετε να σας τον παραδώσω;
Εκείνοι του ετάξασι αργύρια τριάντα
κι ενόμιζεν ο μιάρός πώς θα τα έχει πάντα.

Στη συνέχεια εξιστορεί τη σύλληψη, τη δίκη, τα ραπίσματα στο συνέδριο, την

παραπομπή στον Πιλάτο, την προσπάθεια του Πιλάτου να τον απαλλάξει:

Και ο Πιλάτος λέγει τους: Δεν του 'βρηκα αιτίαν
 ούτε κανένα φταίσιμο ούτε και αμαρτία.
 Όμως αυτοί εφώναζαν: αν δεν τον εσταυρώσεις
 ότ' ερθει από τον Καίσαρα να μη το μετανοιώσεις.
 Και ο Πιλάτος φοβηθείς στάθη και συλλογίσθη
 επρόσταξε κι εφέραν του ευθύς νερό κι ενίφθη.
 Έδωσε την απόφαση για να το θανατώσουν
 αδικως τον κατέκρινε για να τον εστραυρώσουν.
 Πάλι σας λέγω άρχοντες να πω στην αφεντιά σας
 το κρίμα του, το αίμα του, να το 'βρουν τα παιδιά σας.
 Επιάσαν και φορήσαν του χλαμύδα του κοκκίνη
 και τον επεριπαίζασι με τόση καταισχύνη ...
 Επλέξαν και φορέσαν του στεφάνι ακαθένιο
 το γένος το αχάριστο το τρισκαταραμένο
 Επιάσαν και επήραν τον για να το θανατώσουν
 πάνω εις τον Γολγοθά για να τον εσταυρώσουν..
 Ένα καρφί πυρούμενο εμπήξαν στην καρδιά του
 εκρούσαν κ' εκαήκασι μέσα τα σωθικά του.

Στη συνέχεια περιγράφει με ζωηρά χρώματα τον ανθρώπινο πόνο του Θεανθρώπου, τη δίψα, το ξύδι, τη χολή, τη συγχώ-

ρηση του ληστή, το «Πάτερ άφες αυτοίς, ου γαρ οίδασι τι ποιούσι» και την παράδοση του πνεύματος με το «Τετέλεσται».

Η γη όλη εσειίστηκε τα μνήματα ανοικτήκαν
 οι πέτρες εραγίστηκαν, κομμάτια εγινήκαν
 ο Ήλιος εσκοτίστηκε η γη χαμαί βρυχάτο
 κι οι σκύλοι οι παράνομοι κανείς δεν ελυπάτο.
 Οι άγγελοι ετρόμαξαν το θαύμα που εγίνη.
 Τότε η Παναγία μου εστέκετον κλαμένη
 θλιμμένη και περίλυπη χαμαί στη γη φυρμένη
 Ετράβαν τα μαλλάκια της το στήθος της εκτύπα
 ούτε τον κόσμο έβλεπε ούτε φωνές εγροίκα
 Έκλαιε και εφώναζε, Γιέ μου και Θεέ μου,
 τι είναι τούτο που θωρώ, που δε το 'δα ποτέ μου.
 Α! Τέκνο μου τι έπαθες κι είσαι πολλά θλιμμένο
 θλιμμένο και περίλυπο, καταδεδικασμένο.
 Γιέ μου, κανακάρη μου, κι ακριβαναθρεμμένο
 ποιος μου το λάλεν να σε δω στο ξύλο σταυρωμένο.

Και συνεχίζει με τα πιο μελανά χρώματα τον ανείπωτο πόνο που έκαie τα σωθικά της και θυμάται και αναφέρει τα θαύματα, τις

θεραπείες των παραλυτικών, των χωλών, των τυφλών, των λεπρών και τις αναστάσεις των νεκρών

Και ολοφυρμένη αναφωνεί:

Ω τέκνο μου γλυκύτατο, ω φως των αματιών μου
 και πουν οι μαθητάδες σου η πρώτη δωδεκάδα
 και μοναχή μ' αφήσατε με θλίψη και πικρία
 με πόνους και με δάκρυα την ταπεινή Μαρία

Αναφέρεται στη συνέχεια ο «θρήνος της Παναγίας» στην αποκαθήλωση που ο ευσχήμων Ιωσήφ ο από Αριμαθαίας βουλευτής «τολμήσας εισήλθε προς Πιλάτο και κτήσατο το σώμα του Χριστού για τον ενταφιασμό και σινδόνη καθαρά ειλήσας και αρώμασιν εν μνήματι καινῷ κηδεύσας απέθετο..

Κατασυγκινημένη η Μηλού με τη λεπτή και ηχηρή, με τη θρηνώδη και θλιθερή φωνή της ήταν αδύνατο να μη κτυπήσουν τις λεπτές χορδές της καρδιάς του κάθε ακροατή που παρακολουθούσε με πραγματική ιερή συγκίνηση την απαγγελία απ' την αρχή μέχρι το τέλος.

Από την Αγία Παρασκευή άρχιζαν σ' όλα τα σπίτια της Χρυσίδας οι προετοιμασίες για καθαριότητα. Εσκούπιζαν οι οικοκυρές, εσφογγάριζαν, ετακτοποιούσαν τις αυλές, καλλιεργούσαν και πότιζαν τα δένδρα και τα λουλούδια που με εξαιρετική περιποίηση καλλιεργούσαν οι οικοκυρές στην αυλή και το προαύλιο. Εκαθάριζαν και ράντιζαν το προαύλιο και γενικά γίνονταν μια συγύριση που πραγματικά εντυπωσίαζε το διαβάτη και τον επισκέπτη. Φρόντιζαν ακόμη ν' ασπρίσουν το σησάμι για τα λαμπριάτικα κουλούρια και να τρίψουν το τυρί για τις φλαούνες που και τα δυο θα τα έκαμαν την επομένη, το Μεγάλο Σάββατο.

Τούτη τη μέρα την αφιέρωναν στην προετοιμασία των κουλουριών και των φλαούνων που θα γίνονταν το απόγευμα του Σαββάτου. Στο ξεφούρνισμα έβγαине η μυρωδιά του σησαμιού και του τυριού από

κάθε σπίτι και ο αέρας τη σκορπούσε και την εξανέμιζε σ' όλο το χωριό. Όλα ήταν τακτοποιημένα και σ' αυτά προστίθετο ακόμη το σφαγμένο κατα το δείλι αρνί ή ρίφι που θα ψηνόταν στη σουβλα την Κυριακή της Αναστάσεως.

Οι ετοιμασίες έληγαν τη νύκτα του Αγίου Σαββάτου και όλα τα μέλη της οικογένειας έμεναν στο πόδι και ανέμεναν την καμπάνα να κτυπήσει για να σκορπίσει τους γλυκόλαλους της ήχους σ' όλο το χωριό και να καλέσει όλους να παρευρεθούν στην Ανάσταση και στον Καλό λόγο.

Τη νύχτα του Μ. Σαββάτου ενωρίς μόλις κάλυπτε την πλάση το σκότος μια ομάδα από νέους ξεκινούσε για να πει σ' όλα τα σπίτια το τραγούδι της Ανάστασης. Ξεκινούσε από το ακρότατο σπίτι της κοινότητας και άρχιζε και το έλεγε αράδα από σπίτι σε σπίτι, και για τον κόπο τους στο τέλος τους έδιδαν κουλούρια, φλαούνες, αυγά, χρήματα. Η ομάδα τούτη συνοδευόταν μ' ένα γαϊδούρι με δισάκια στη ράχη του που έβαζαν μέσα τα δώρα που είχε την καλωσύνη να προσφέρει κάθε οικογένεια. Τακτικοί που αποτελούσαν την ομάδα τούτη ήταν: Ανδρέας Τσικκάς, Ανδρέας Ζαμπακίδης, Αντώνης Ταλιαδώρος, Αθανάσης Ταλιαδώρος, Ιορδάνης Κέκκος, Χρίστος Ταζέτικος και άλλοι. Σε κάθε σπίτι το έλεγαν απ' έξω στο πόδι κοντά στη θύρα ή σε παράθυρο. Το τραγούδι της Ανάστασης απαγγέλλετο συνήθως σε χαρούμενο τόνο από κάποιον που είχε καθαρή και ηχηρή φωνή και έχει ως ακολούθως σε δεκαπεντασύλλαβο στίχο. Μου το έχει υπαγορεύσει ο Ανδρέας Τσικκάς από τη Χρυσίδα.

Αρχόντες αγροικήσατε δια να σας μιλήσω
και πάνω στην Ανάσταση θέλω να εξηγήσω.
Αρχόντες ω ευγενικοί και πολυχρονημένοι
να είσθε πολυζώητοι σ' όλη την οικουμένη
και κει που μέλλουμε να πας να 'στε συγχωρεμένοι.
Δράμετε όλοι γρήγορα μέσα στην εκκλησία
με πόθο και μ' ευλάβεια και καθαρά καρδιά
οι ιερείς προσμένουσι να μπουν στη λειτουργία.
Να φθάσετε εις τη λιτή ν' άψετε τα κεριά σας
και να πανηγυρίσετε δια την Πασχαλιά σας.
Ν' ακούσετε Καλό Λόγο και το Χριστός Ανέστη.
οι άγγελοι αγάλλονται, ο ουρανός εξέστη.
Ημέρα πανηγύρεως λαοί να λαμπρυνθώμε
Πάσχα Κυρίου λέγεται αυτό όπου ποθώμε.
Εκ γαρ θανάτου προς ζωή στους ουρανούς ανέβη

κι ανεβίθασε ημάς καθώς Γραφή το λέγει.
 Οι ουρανοί ευφραίνονται, ο κόσμος εορτάζει
 ορατός τε και αόρατος εσείς ν' αγαλλιάσθε
 Πέτρος Ρωμαίος έφθασε στον τάφο γαρ επέστη
 και είδε τα οθόνια αυτός και γαρ εξέστη.
 Στο μέγαν οίκον του Δαβίδ να γίνει θεία
 κρίση, τότε παρακαλούμε σε εκεί να βοηθήσεις.
 Αμαρτωλούς στην κόλαση ποτέ να μη μας πέψεις
 Εχ' όρεξη να πω πολλά, η ώρα δε με φθάνει
 λέγω το συντομώτερο σ' εκείνο που τυγχάνει.
 Πάλι σας λέγω άρχοντες να μη μας βαρεθείτε
 και το μισθό του κόπου μας να μη το λυπηθήτε
 να λέγωμε εις τον Χριστό έμπροσθεν της εικόνας
 η δόξα και το κράτος σου, Χριστέ, εις τους αιώνας.

Αμήν και από Χρόνου.

Το τραγούδι έπρεπε να τελειώσει μέχρι τις 10.30' μ.μ. γιατί στις 11.00 η ώρα κτυπούσε η καμπάνα για τον Καλό Λόγο και στις 12 έπρεπε να πουν τον Καλό Λόγο. Κανονικά έπρεπε να φθάσουν μέχρι το σπίτι του Μιχάλη Πελετιέ, γιατί ήταν το τελευταίο σπίτι της εκκλησιαστικής περιοχής της Χρυσίδας. Αλλά υπήρχαν και πολλοί που κατάγονταν από τη Χρυσίδα και είχαν εγκατασταθεί στην Κυθρέα. Μαθημένοι τούτοι που άκουαν το τραγούδι, επιθυμία τους ήταν να φθάσει η ομάδα και να τους το πει. Τέτοιοι ήταν ο Αδάμος Αδαμίδης εργολάβος οικοδόμος που κατοικούσε στην περιοχή της Αγίας Μαρίνας, ο Σάββας Στυλιανού Αλετράρης στην Καμάρα, ο Σοφόκλης Ακαθιώτης στην ενορία Αγίου Γεωργίου, ο Χρίστος Λογγίνος στην Αγία Μαρίνα και άλλοι.

Άλλη ομάδα έχει μεταφέρει τα ξύλα που τα είχαν κάπου παράμερα στην αυλή της εκκλησίας. Τα στοιβάζει με τρόπο που ν' αεριζονται για να έχει μεγαλύτερη άνεση η φωτιά να παίρνει αέρα και να μη κινδυνεύει να σβήσει. Τα ραντίζουν πρώτα με καμμιά οκά πετρέλαιο που είχαν φροντίσει να προμηθευθούν γι' αυτό το σκοπό. Και στο τελικό τούτο στάδιο αρκεί ένα αναμμένο σπέρτο να ζώσει η φωτιά το σωρό των ξύλων και ν' αρχίσουν οι γλώσσες της φωτιάς να πηδούν στο ύψος για ν' αναγγείλουν το χαρμόσυνο γεγονός της Αναστάσεως. Πολλοί περιέργοι και ιδίως μικρά παιδιά παρακολουθούν το θέαμα της μεγάλης λαμπρατζιάς που με το αδηφάγο στόμα της προσπαθεί να καταβροχθίσει και τους πιο

χοντρούς κορμούς των δένδρων που είχαν συγκεντρωθεί γι' αυτό τον σκοπό.

Οι δείχτες του ωρολογιού κτυπούν ρυθμικά τις 12 και ο ιερέας ερωτά το εκκλησίασμα εαν κανένας χωριανός απουσιάζει. Στο άκουσμα πως είναι όλοι παρόντες, εξέρχεται στην Αγία Πύλη και αναφωνεί κρατώντας το τρικέρι «Δεύτε λάβετε φως εκ του ανεσπέρου φωτός και εορτάσουμε Χριστό, τον αναστάντα εκ νεκρών».

Δια μιας ανάθουν οι πιστοί τα λαμπριάτικα κεριά και ο ιερός ναός φωτίζεται εξαιρετικά εκ του ανεσπέρου φωτός. Ψάλλεται στη συνέχεια το Χριστός Ανέστη και ακολουθεί στη συνέχεια ο Καλός Λόγος το εκλεκτό τούτο τροπάριο της εκκλησίας: «Την Ανάσταση Χριστέ Σωτήρ άγγελιοι υμνούσι εν ουρανοίς και ημάς τους επί γης καταξίωσον εν καθαρά καρδιά Σε δοξάζειν». Ακολουθεί λιτανεία με περιφορά του λαβάρου της Αναστάσεως της εκκλησίας που καταλήγει στη δυτική είσοδο της εκκλησίας, ανέρχεται ο ιερέας στην τοποθετημένη εκεί ψηλή πέτρα και λέγει το ευαγγέλιο της Ανάστασης με τις μυροφόρες που πήγαν ν' αλείψουν το σώμα του τιμημένου δασκάλου με μύρα και βρίσκουν το μνήμα κενό και το λαμπροφορεμένο με λευκά ρούχα άγγελο που τους αναγγέλλει την Ανάσταση του Θεανθρώπου.

Ύστερα από τον Καλό Λόγο και την ανάγνωση του ευαγγελίου μερικοί ανυπόμονοι που δεν θέλουν να χάσουν έστω και μέρος του νυκτερινού τους ύπνου εγκαταλείπουν τον ιερό χώρο και πηγαίνουν στα σπίτια τους. Το μεγαλύτερο όμως μέρος

των εκκλησιαζομένων παραμένει και παρακολουθεί τους αναστάσιμους ύμνους της εκκλησίας μας που η ψαλμωδική λύρα των υμνωδών έχει αφιερώσει. Παρακολουθεί με κατάνυξη τη θεία μυσταγωγία, μένει μέχρι τέλους, κοινωνεί τη θεία μετάληψη και μετά την απόλυση της λειτουργίας αναχωρεί για το σπίτι.

Ακριβώς την ώρα τούτη της απόλυσης η ομάδα που είπε το τραγούδι της Ανάστασης στα σπίτια, κόβει τις φλαούνες που μάζεψε σε τεμάχια και προσφέρει να πάρει ο καθένας πριν αναχωρήσει για το σπίτι του. Έξω δε στην αυλή όλοι οι χωριανοί χαιρετίζονται και ασπάζονται αλλήλους με το Χριστός Ανέστη.

Στις τρεις μέρες που γιορτάζονταν προς τιμή της Ανάστασης του Κυρίου τη γιορτή την Κυριακή στην εκκλησία του Τιμίου Σταυρού την έκαμναν ο Στυλιανός Αθανασιάδης και ο Σταυράκης Θεοχάρη. Τον πρώτο αντικατέστησε στα τελευταία χρόνια προ της εισβολής ο Χριστόδουλος Πέτσας. Την Δευτέρα την έκαμνε ο Κωστής Τσιγκκάς και την Τρίτη ο Στυλής του Κελαντωνή παρ' όλο που ο τελευταίος είχε κατοικήσει πριν χρόνια στο Σεράγιο, στην ενορία της Αγίας Μαρίας. Το μεσημέρι των γιορτάσιμων, τούτων ημερών εγένετο η τελετή της αγάπης και στο τέλος τούτης λιτάνευση με τα εξαπτέρυγα έξω από την εκκλησία γύρω στο μεγάλο λιοχώρι της εκκλησίας που εδέσποζε όλης της μπροστινής πλατείας του ναού. Στην όλη διαδρομή άλλα μεν παιδιά αμιλλώνταν ποιο να εκπυροσκορήσει το ανοιχτάρι του με τα σπύρτα με μεγαλύτερο κρότο. Έβαλλαν στο κοίλωμα του ανοιχταριού λυωμένες κεφαλές σπύρτων και απάνω απ' αυτές τοποθετούσαν μια μεγάλη βελόνα με τη κεφαλή της να προεξέχει στο στόμιο του ανοιχταριού και δεμένη με μικρό σπάγγο στο άλλο άκρο του ανοιχταριού. Κτυπώντας με δύναμη την κεφαλή της βελόνας σε στερεωμένη πέτρα δημιουργείτο σπινθήρας που ανάγκαζε τα σπύρτα να ανάψουν απότομα και να ακουσθεί εκκωφαντικός κρότος. Άλλα παιδιά στη διάρκεια της λιτής άναβαν φουτσιέκκια που τα έσυραν στη γη και το παρούτι στο εσωτερικό τους εκπυροσκορούσε με ηχηρό κρότο. Άλλα άναβαν βεγγαλικά που τα έσυραν ψηλά

στον ουρανό για να διασχίσουν τους αιθέρες και προκαλούσαν φαντασμαγορικό θέαμα.

Η εκκλησία ακόμη για τη λιτή είχε ένα αρκετά μεγάλο μάσκουλο σιδερένιο. Εκ των προτέρων νέοι το μάσκουλο το γέμιζαν κατάλληλα για πυροδότηση. Έβαζαν στο βάθος του μάσκουλου ωρισμένη προσότητα παρούτι με καντρήθκια του κυνηγτικού όπλου. Το παρούτι ξεπερνούσε την τρύπα που είχε το μάσκουλο στα πλάγια.

Απο δε την τρύπα τούτη περνούσαν φυτίλι με τη μια του άκρα συμπιεσμένη με το παρούτι και το γύψο η δε άλλη έμεινε ελεύθερη προς τα έξω του μάσκουλου για πυροδότηση. Από πάνω από το παρούτι έβαζαν τεμάχια γύψο που έβγαζαν από τοίχο γυψωμένο. Συμπίζαν τα τεμάχια του γύψου με μια σιδερένια ράβδο μέχρις ότου το κοίλωμά του μάσκουλου γέμιζε τελείως. Το γεμισμένο τούτο μάσκουλο το τοποθετούσαν σε παράμερο μέρος που θα περνούσε η λιτανεία κι ένας αναλάμβανε να το πυροδοτήσει από κάποια απόσταση από το μάσκουλο. Για το σκοπό τούτο έπιανε ένα καλάμι με μήκος καμιά δεκαριά πόδια στο άκρο δε τούτου κολλούσε ένα αναμμένο κερι. Κρατώντας το καλάμι από κάποια απόσταση προσπαθούσε να κολλήσει το αναμμένο κερι, στο φυτίλι και όταν το εξωτερικό φυτίλι καιόταν, μετέδιδε τη φωτιά στο εσωτερικό που άπτετο στο παρούτι. Με την ανάφλεξη του το παρούτι με τα καντρήθκια ανάγκαζαν τον πεπιεσμένο γύψο να εκτιναχθεί από το μάσκουλο σε μεγάλο ύψος και ταυτόχρονα ν' ακουσθεί ένας αρκετά εκκωφαντικός κρότος που προκαλούσε το φόβο προπάντων στα μικρά παιδιά και στις γυναίκες.

Γέμιζαν με τέχνη και μαεστρία το μάσκουλο της εκκλησίας και το πυροδοτούσαν χωρίς σχεδόν καμιά προφύλαξη τα αδελφία Χρίστος και Αντώνης Σάββα Ζαμπακίδης, ο Χρίστος Τταζέτικος και άλλοι.

Η λιτανεία τούτη στη διαδρομή της δεν περιοριζόταν στις εκπυροσκορήσεις με τ' ανοιχτάρια των παιδιών και το μάσκουλο της εκκλησίας, στα φουτσιέκκια και τ' άλλα πυροτεχνήματα αλλά οι νέοι επιδίδοντο και σ' ένα παιγνίδι που λεγόταν «ποταμός». Καμιά δεκαριά νέοι επροθυμοποιούντο να

παίξουν αυτό το παιχνίδι. Αρχικά ένα απ' αυτά τα παιδιά έκυπτε προς τα κάτω με τη ράχη επίπεδη και την κεφαλή κλίνουσα προς τα κάτω. Εάν κανένας ξεχνούσε να κάμψει καλά την κεφαλή του οι εξωτερικοί παρατηρητές του φώναζαν με τη φράση: «Γιάννη, κόψε καλά την κεφαλή σου». Γιατί υπήρχε κίνδυνος τότε τα παιδιά που πηδούσαν από πάνω του να του κτυπήσουν δυνατά το κεφάλι, οπότε θα είχε σοβαρές συνέπειες.

Από τον πρώτο που έκυπτε έπρεπε να πηδήσουν όλοι οι υπόλοιποι εννέα με κάποια σειρά. Ο πρώτος που πηδούσε απάνω από τη ράχη του έβαζε τα χέρια του στη ράχη του για στήριξη και μ' ένα ελαφρό πήδημα βρισκόταν προσγειωμένος στην απέναντι μεριά εκείνου που έκυπτε. Τότε τούτος χωρίς να χάσει καιρό έκυπτε σε απόσταση καμιά δεκαριά πόδια από τον πρώτο. Ο δεύτερος που ήταν έτοιμος να πηδήσει υπεράνω και των δυο που έκυπταν έπρεπε να κύψει κι αυτός σε απόσταση 10 περίπου ποδιών από εκείνο που έκυπτε ο δεύτερος. Συνεχίζονταν έτσι τα πηδήματα και το κύψιμο των παιδιών μέχρις ότου και οι δέκα παίκτες πηδούσαν όλους τους κύπτοντες συντρόφους τους. Ποταμό ονόμαζε το παιχνίδι τούτο ο λαός και ποταμός εφαινότο να είναι. Όπως ορμητικός και μανιασμένος κατεβαίνει ο ποταμός άμα βρέξει στα βουνά, έτσι και το παιχνίδι ήταν ορμητικό και μανιασμένο στην προσπάθεια των παικτών να πηδήσουν τον ένα κατόπιν του άλλου όλους τους κύπτοντες παίκτες. Αλλοίμονο δε σ' εκείνο που δεν κατώρθωνε να ξεπηδήσει όλους. Εδέχτο τα πειράγματα και τα περιφρονητικά γέλια όλων εκείνων που συμμετείχαν στη λιτανεία.

Το παιχνίδι ποταμός το έπαιζαν οι νέοι τότε: Κώστας Χ" Δημητρίου (εργολάβος), Κύπρος Χ" Δημητρίου (γαμβρός και κουνιάδος, η συνωνυμία στο επίθετο είναι συμπτωματική) Γεώργιος Πέτρου Τσιγγάνος, Ανδρέας Ζαμπακίδης, Αθανάσης Ταλιαδώρος, Ιορδάνης Αρτεμίου, Χρίστος Αρτεμίου, Κώστας Χ" Δημητρίου, Ανδρέας Μοργιάννης, Θεμιστός Μοργιάννης και άλλοι.

Τη Δευτέρα της Λαμπρής γινότο μετά τη λιτανεία το τραπέζι της εκκλησίας. Όλα εκείνα που μάζευσε η ομάδα των νέων που

είπε το τραγούδι της Αναστάσεως αυγά, κουλούρια, χρήματα έπρεπε να ξεδευτούν στο τραπέζι τούτο όπως απέβλεπε και ο σκοπός του τραγουδιού.

Στο τραπέζι τούτο έπρεπε να προσκληθούν όλοι οι οικογενειάρχες της κοινότητας Χρυσίδας. Ανάλογα με τις δηλώσεις που είχαν υπελογίζετο και ο αριθμός που θα παρεκάθηντο στο τραπέζι και τα έξοδα που θα εστοίχιζε. Έπρεπε να αγοραστούν κρέατα, σηκωτάκια, κεφαλάκια σφαχτών. Να αγορασθεί το ανάλογο κρασί που ποτέ δεν έλειπε από το τραπέζι. Τα φαγητά περιορίζονταν στη σούπα με ρύζι με άφθονο λεμόνι, στα βραστά κοτόπουλα στο τηγανιτό σηκώτι, στο ψητό της σούβλα και στο ψητό του φούρνου με πατάτες, κιοφτέδες. Συνήθως τα έξοδα καλύπτονταν με τις εισπράξεις που έκαμνε η ομάδα του τραγουδιού. Για ενίσχυση των εξόδων ερχόταν και η επιτροπή της εκκλησίας που διέθετε συνήθως ένα πεντόλιρο. Άλλοι καιροί τότε. Το πιο φρέσκο κρέας στοίχιζε ένα σελίνι την οκά. Το ίδιο και το σηκώτι και τα κοτόπουλα.

Η ετοιμασία των φαγητών γινόταν σε σπίτια που με προθυμία ανελάμβαναν. Όλα ήταν εκ των προτέρων προπαρασκευασμένα και μετά τη λιτή το μεσημέρι, η ομάδα του τραγουδιού είχε φροντίσει να συγκεντρώσει τα τραπέζια, τις καρέκλες, τα σερβίτσια, όλα στρωμένα σε σειρές κατά μήκος του εκτεταμένου ηλιακού στη νότια πλευρά της εκκλησίας.

Παρακάθηνται στο τραπέζι όλοι οι συνδαιτυμόνες με επι κεφαλής τον ιερέα την εκκλησιαστική επιτροπή και την κοινότητα αρχή. Σαν μια οικογένεια όλοι τρώνουν, πίνουν και διασκεδάζουν και ξαναζούν οι χριστιανικές τράπεζες των πρώτων χριστιανών. Των χριστιανών εκείνων που τα πάντα ήταν κοινά και δεν υπήρχε τίποτε που ανήκε στα άτομα. Γιορτάζουν από τη μια την Ανάσταση και από την άλλη ευωχούνται σε κοινή τράπεζα και συνδέονται στενώτερα με το αίσθημα της αγάπης του σεβασμού και της εκτίμησης για να ξεχασθούν έτσι αισθήματα αντιζηλίας, έχθρας και μίσους.

Στο φαγοπότι τούτο δεν έλειπαν και ψαλμωδίες την έναρξη δε τούτων κάμνει ο ιερέας με ύμνους και ψαλμωδίες της

εκκλησίας. Συμπληρώνουν τούτους οι ψάλτες και όσοι από τους συνδαιτυμόνες έχουν το χάρισμα της ωραίας φωνής.

Πόσο μου έρχονται στη μνήμη ο άξιος ιερέας της εκκλησίας του Τιμίου Σταυρού, ο μακαριστής Παπάνδρεας Κωνσταντίνου που για μια πεντηκονταετία ήταν ο λειτουργός της εκκλησίας. Μα και ο προκάτοχος του ιερέας Παπαστεφανής εργάστηκε και αυτός στην εκκλησία μας πάνω από 50 χρόνια και μόνο σταμάτησε όταν άρχισε να ελαττούται το φως του. Τούτος που φύτεψε και ανόστησε ολόκληρο δάσος από ελιές στα Ν.Δ. της Κωμόπολης Κυθρέας, γνωστές στους κατοίκους της «Ελιές του Παπαστεφανή». Οι παλιοί εκείνοι κάτοικοι που διέγραψαν ιστορικό παρελθόν στον κοινωνικό και εκκλησιαστικό τομέα. Ο Χ' Αθανάσηδες, Κυριάκος, Μιχαηλιάς και Χ' Γιώργης αυτοί που στάθηκαν τα κεφαλοστάλια της Χρυσίδας. Ο Χ' Σάββας Ζαμπακίδης, ο Χριστόδουλος Σκουπακέλας, ο Αντρόνικος Μοργιάννης, ο Γιάγκος Καλλής, ο Κωστής Ταλιαδώρος, ο Χ' Δημήτρης Σκουπακέλας (γιός του προηγούμενου Σκουπακέλα) ο Σάββας Ζαμπάκκος, ο Σταυράκης Θεοχάρη, ο Χ' Πετρής Πέτσας, ο Κωστής Τταζέτικος, ο Αρτέμος Χ' Ιορδάνου, ο Κωστής Τσιγκκάς, ο Χ' Γιώργης Τσιγκκάς και τόσοι άλλοι νεώτεροι. Ευτυχισμένοι όλοι τους που πέρασαν την απλοϊκή εκείνη ζωή της υπαίθρου και διατήρησαν αγνές τις ψυχές μακριά από δόλο και απάτη, από κλεψιές και ραδιουργίες. Στα βάθη της καρδιάς τους φώλιαζε πάντα η έφεση για καλά έργα, η τιμιότητα και εργατικότητα. Μερικοί απ' αυτούς έζησαν στα χρόνια της Τουρκοκρατίας και μας διηγούνταν ιστορίες της εποχής των Τούρκων που ενθύμιζαν τα δεινοπαθήματα που υπέφεραν στα χέρια του βίαιου κατακτητή. Ενθυμούνταν δε καλά τον ερχομό των Άγγλων στην Κύπρο που τον θεωρούσαν ελευθερωτήν από την τυραννία των προκατόχων τους.

Παράλληλα οι κοπέλες κρεμούσαν τις σούσες στο τριήμερο της Ανάστασης. Ένα κατάλληλο μέρος για να κρεμάσουν τις σούσες ήταν στην πλατεία της εκκλησίας και ακριβώς αντίκρου στο σπίτι του Χ' Λούκα Ταλιαδώρου και του Χ' Γιώργη, Χ' Αθανάση όπου υπήρχε μια μεγάλη συκαμιά που είχε

ανθεκτικούς κλώνους και σ' ένα απ' αυτούς περνούσαν διπλό το χονδρό κοινίκι ανάμεσα στα δυο σκέλη του τοποθετούσαν ένα σανίδι 5-6 πόδια μακρός και ένα πόδι πλάτος. Το σανίδι εξείχε από τα σκέλη του σχοινούμισό περίπου πόδι. Ανάμεσα στα σκέλη του σχοινού κάθονταν στο σανίδι 2 κοπέλες ενώ άλλες δυο κοπέλες στέκονταν στο εξέχον σανίδι μια από τη μια μεριά του σανιδιού και μια από την άλλη ενώ τα χέρια καθεμιάς βαστούσαν και ένα σκέλος του σχοινού ήταν τελείως ακίνητες ενώ οι ιστάμενες ήταν εκείνες που θα κατηύθυναν τη σούσα να αιωρείται στο κενό. Αρχικά όταν οι κοπέλες καταλάμβαιναν τις θέσεις τους στη σούσα μια απ' εκείνες που παρακολουθούσαν τη σούσα τους έδινε μια ελεύθερη αιώρηση και τότε η κοπέλα που στεκόταν στο ύψος της αιώρησης με κόπτημα που έκαμνε (έκαμπτε τα γόνατα της προς τα κάτω) συνέχιζε την αιώρηση της σούσας προς το άλλο ύψος. Συνεχίζονταν τα κοπτήματα τούτα εναλλάξ ένα από την μια ιστάμενη κοπέλα και ένα από την άλλη και έτσι κατάρθωναν να κρατούν διαρκώς την σούσα αιωρούμενη.

Στη διάρκεια της αιωρήσεως οι κοπέλες τραγουδούσαν τραγούδια λαϊκά της εποχής και δημιουργείτο έτσι μια ευχάριστη ατμόσφαιρα τόσο σ' εκείνες που σούζωνταν όσο κι στις άλλες που κάθονταν σε καρέκλες γύρω από τη σούσα και σε απόσταση που να μη παρεμποδίζουν την αιώρηση οι οποίες παρακολουθούσαν το θέαμα.

Επειδή την όλη κίνηση της σούσας έκαμναν οι ιστάμενες τότε αντάλλασαν θέσεις οι ιστάμενες (άρμενες) κατελάμβαναν τις θέσεις των καθημένων και οι καθημένες τις θέσεις των ισταμένων. Μετά την ανταλλαγή τούτων των θέσεων έπρεπε να παραχωρήσουν τις θέσεις των σε άλλες 4 κοπέλες έτσι που με τη σειρά τους να σουστούν όλες οι παρευρισκόμενες κοπέλες, εκτός εκείνων που ζαλίζονταν με την αιώρηση και αυτές ήσαν απλώς θεατές της όλης σκηνής.

Ένας άλλος τόπος για κρέμασμα της σούσας ήταν ο πλάτανος που βρισκόταν στο Β.Α. άκρο της Χρυσίδας γνωστός ως «Πλάτανος του Αλέξη» γιατί ήταν αντίκρου

των σπιτιών του Αλέξη Παφίτη και ήταν ιδιοκτησία του γιατί φαίνεται πως αυτός τον φύτεψε δίπλα στο αυλάκι που τακτικά περνούσε νερό για άρδευση. Ήταν πελώριος ο πλάτανος με παχειά σκιά και με κλώνους πλάγιους και χονδρούς και κατάλληλο το μέρος για κρέμασμα της σούσας. Άλλωστε ένας τόπος μοναχός δεν θα μπο-

μάδα και στις γιορτές της Λαμπράς, που εδώ και 14 χρόνια έχουν σταματήσει να γίνονται γιατί όλοι οι κάτοικοι της βρίσκονται στην προσφυγιά και είναι εντελώς ακατόρθωτο να τα αναβιώσουμε.

Ας ελπίσουμε με τις σημερινές ζυμώσεις που γίνονται στο διεθνή χώρο προσέγγιση των υπερδυνάμεων και καταστροφή των